

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a doua)

20 septembrie 2017*

„Trimitere preliminară – Protecția consumatorilor – Directiva 93/13/CEE – Clauze abuzive în contractele încheiate cu consumatorii – Articolul 3 alineatul (1) și articolul 4 alineatul (2) – Aprecierea caracterului abuziv al clauzelor contractuale – Contract de credit încheiat într-o monedă străină – Risc de schimb valutar în sarcina exclusivă a consumatorului – Dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract – Momentul la care trebuie apreciată existența dezechilibrului – Conținutul noțiunii de clauze «exprimate în mod clar și inteligibil» – Nivelul de informare care trebuie furnizat de bancă”

În cauza C-186/16,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Curtea de Apel Oradea (România), prin decizia din 3 martie 2016, primită de Curte la 1 aprilie 2016, în procedura

Ruxandra Paula Andriciuc și alții

împotriva

Băncii Românești SA,

CURTEA (Camera a doua),

compusă din domnul M. Ileșič, președinte de cameră, doamna A. Prechal (raportor), domnul A. Rosas, doamna C. Toader și domnul E. Jarašiūnas, judecători,

avocat general: domnul N. Wahl,

grefier: doamna L. Carrasco Marco, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 9 februarie 2017,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru Ruxandra Paula Andriciuc și alții, de G. Piperea, de A. Dimitriu, de L. Hagiș și de C. Șuhan, avocați;
- pentru Banca Românească SA, de R. Radu Tureac, de V. Rădoi și de D. Nedea, avocați;
- pentru guvernul român, de R.-H. Radu, precum și de L. Lițu, de M. Chicu și de E. Gane, în calitate de agenți;

* Limba de procedură: română.

- pentru guvernul polonez, de B. Majczyna, în calitate de agent;
- pentru Comisia Europeană, de C. Gheorghiu, de G. Goddin și de D. Roussanov, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 27 aprilie 2017,

pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 3 alineatul (1) și a articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii (JO 1993, L 95, p. 29, Ediție specială, 15/vol. 2, p. 273).
- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între doamna Ruxandra Paula Andriciuc și alte 68 de persoane, pe de o parte, și Banca Românească SA (denumită în continuare „banca”), pe de altă parte, în legătură cu caracterul pretins abuziv al clauzelor inserate în contracte de credit care prevăd, printre altele, rambursarea creditelor în aceeași monedă străină în care acestea au fost acordate.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

- 3 Articolul 1 din Directiva 93/13 prevede:

„(1) Scopul prezentei directive este de apropiere a actelor cu putere de lege și actelor administrative ale statelor membre privind clauzele abuzive în contractele încheiate între un vânzător sau furnizor și un consumator.

(2) Dispozițiile prezentei directive nu se aplică clauzelor contractuale care reflectă acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii sau dispozițiile ori principiile din convențiile internaționale la care statele membre sau Comunitatea sunt părți, în special în domeniul transportului.”

- 4 Potrivit articolului 3 alineatul (1) din această directivă:

„(1) O clauză contractuală care nu s-a negociat individual se consideră ca fiind abuzivă în cazul în care, în contradicție cu cerința de bună-credință, provoacă un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract, în detrimentul consumatorului.”

- 5 Articolul 4 din directiva menționată are următorul cuprins:

„(1) Fără să aducă atingere articolului 7, caracterul abuziv al unei clauze contractuale se apreciază luând în considerare natura bunurilor sau a serviciilor pentru care s-a încheiat contractul și raportându-se, în momentul încheierii contractului, la toate circumstanțele care însoțesc încheierea contractului și la toate clauzele contractului sau ale unui alt contract de care acesta depinde.

(2) Aprecierea caracterului abuziv al clauzelor nu privește nici definirea obiectului [principal al] contractului, nici caracterul adecvat al prețului sau remunerației, pe de o parte, față de serviciile sau de bunurile furnizate în schimbul acestora, pe de altă parte, în măsura în care aceste clauze sunt exprimate în mod clar și inteligibil.”

- 6 Articolul 5 din aceeași directivă prevede:

„În cazul contractelor în care toate clauzele sau o parte a acestora sunt prezentate consumatorului în scris, acestea trebuie întotdeauna redactate într-un limbaj clar și inteligibil. [...]”

Dreptul român

- 7 Articolul 1578 din Codul civil, în versiunea în vigoare la data încheierii contractelor în discuție în litigiul principal, prevede:

„Obligația ce rezultă din un împrumut în bani este totdeauna pentru aceeași sumă numerică arătată în contract.

Întâmplându-se o sporire sau o scădere a prețului monedelor, înainte de a sosi epoca plății, debitorul trebuie să restituie suma numerică împrumutată și nu este obligat a restitui această sumă decât în speciile aflătoare în curs în momentul plății.”

Litigiul principal și întrebările preliminare

- 8 Din decizia de trimitere reiese că, în perioada 2007-2008, reclamantii din litigiul principal, care, în această perioadă, își primeau veniturile în lei românești (RON), au încheiat cu banca contracte de credit în franci elvețieni (CHF) în vederea achiziționării unor imobile, a refinanțării altor credite sau a satisfacerii unor nevoi personale.
- 9 Potrivit articolului 1 alineatul (2) din fiecare dintre aceste contracte, reclamantii din litigiul principal erau obligați să ramburseze ratele lunare ale creditelor în aceeași valută în care acestea au fost acordate, și anume în franci elvețieni, cu consecința că riscul de schimb valutar, care implică o majorare a ratelor lunare în cazul scăderii cursului de schimb al leului românesc în raport cu francul elvețian, rămânea exclusiv în sarcina acestora. În plus, aceste contracte conțineau, la articolul 9 alineatul (1) și, respectiv, la articolul 10 alineatul (3) punctul 9, două clauze care autorizau banca, după ajungerea la scadență a ratelor lunare sau în cazul nerespectării de către împrumutat a obligațiilor rezultate din contractele menționate, să debiteze contul împrumutatului și, dacă era necesar, să efectueze conversia lichidităților disponibile în contul acestuia în moneda contractului, la cursul de schimb practicat de bancă în ziua operațiunii menționate. În aplicarea acestor clauze, orice diferență a cursului de schimb valutar era în sarcina exclusivă a împrumutatului.
- 10 Potrivit reclamantilor din litigiul principal, banca era în măsură să prevadă evoluția și fluctuațiile cursului de schimb al francului elvețian. În această privință, riscul de schimb valutar ar fi fost prezentat în mod incomplet în măsura în care, spre deosebire de celelalte monede străine care serveau drept valută de referință pentru împrumuturi, banca nu ar fi explicat că acesta fluctua în mod semnificativ în raport cu leul românesc.
- 11 În mod mai general, prezentarea ar fi fost efectuată în mod părtinitor evidențiindu-se beneficiile acestui tip de produs și ale valutei utilizate, neglijându-se însă să se menționeze riscurile potențiale ale acestora, precum și probabilitatea realizării lor. În acest context, reclamantii din litigiul principal susțin că, neinformându-i în mod transparent cu privire la aceste fluctuații, banca și-a încălcat obligațiile de informare, de avertizare și de consiliere, precum și obligația de redactare a clauzelor contractuale în mod clar și inteligibil, pentru ca fiecare împrumutat să poată evalua întinderea obligațiilor rezultate din contractul pe care l-a încheiat.

- 12 Apreciind că clauzele care prevedeau rambursarea creditelor în franci elvețieni constituiau clauze abuzive, întrucât impuneau riscul de schimb valutar în sarcina împrumutaților, reclamantii din litigiul principal au sesizat Tribunalul Bihor (România) cu o acțiune prin care solicitau declararea nulității acestor clauze, precum și emiterea de către bancă a unui nou grafic de plăți care să prevadă conversia împrumuturilor în lei românești, la cursul de schimb în vigoare la momentul încheierii contractelor de credit în discuție în litigiul principal.
- 13 Prin sentința din 30 aprilie 2015, Tribunalul Bihor a respins acțiunea. Această instanță a considerat că, chiar dacă nu a fost negociată cu împrumutații, clauza care prevedea rambursarea creditelor în aceeași monedă în care acestea fuseseră contractate nu era abuzivă.
- 14 Reclamantii din litigiul principal au formulat apel împotriva acestei sentințe la instanța de trimitere. Aceștia susțin că dezechilibrul semnificativ între drepturile și obligațiile părților a fost cauzat de deprecierea leului românesc în raport cu francul elvețian, survenită după încheierea contractelor, și că Curtea nu s-a pronunțat niciodată asupra unui aspect de această natură în hotărârile sale referitoare la interpretarea articolului 3 alineatul (1) din Directiva 93/13 privind noțiunea „dezechilibru semnificativ”.
- 15 Instanța de trimitere observă că, în speță, cursul francului elvețian s-a valorizat în mod semnificativ de la acordarea împrumuturilor în discuție în litigiul principal, reclamantii din litigiul principal având de suferit de pe urma acestei aprecieri, astfel că, în opinia acestei instanțe, se impune a se stabili dacă, în cadrul obligației de informare pe care o avea banca, la momentul încheierii contractelor de credit, aceasta trebuia să informeze clienții și asupra posibilității aprecierii sau a deprecierei francului elvețian în viitor și dacă, pentru ca respectiva clauză să poată fi considerată ca fiind exprimată în mod clar și inteligibil în sensul articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13, aceasta trebuia să prevadă și toate consecințele sale posibile în funcție de care prețul plătit de consumator poate varia, cum ar fi riscul de curs valutar.
- 16 Instanța de trimitere consideră, așadar, că se impune o clarificare în ceea ce privește interpretarea articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13, care prevede o excepție de la mecanismul de control pe fond al clauzelor abuzive care este prevăzut în cadrul sistemului de protecție a consumatorilor pus în aplicare prin această directivă.
- 17 În aceste condiții, Curtea de Apel Oradea (România) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:
 - „1) Articolul 3 alineatul (1) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că dezechilibrul semnificativ dintre drepturile și obligațiile părților care decurg din contract trebuie analizat prin raportare strict la momentul încheierii contractului sau include și situația în care, pe parcursul derulării unui contract cu executare succesivă, prestația consumatorului devine excesiv de oneroasă comparativ cu momentul încheierii contractului din cauza unor schimbări semnificative ale cursului de schimb valutar?
 - 2) În accepțiunea articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13, prin caracterul clar și inteligibil al unei clauze contractuale trebuie să se înțeleagă că respectiva clauză contractuală trebuie să prevadă doar motivele care au stat la baza includerii acestei clauze în contract și mecanismul său de funcționare sau trebuie să prevadă și toate consecințele sale posibile în funcție de care prețul plătit de consumator poate varia, cum ar fi riscul de curs valutar, și, din perspectiva Directivei 93/13, se poate considera că obligația băncii de informare a clientului la momentul acordării creditului vizează exclusiv condițiile de creditare, respectiv dobânzile, comisioanele, garanțiile puse în sarcina împrumutatului, posibilitatea aprecierii sau a deprecierei unei monede străine neputând fi inclusă în această obligație?

- 3) Articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că termenii «obiectul principal al contractului» și «caracterul adecvat al prețului sau remunerației, pe de o parte, față de serviciile sau bunurile furnizate în schimbul acestora, pe de altă parte», acoperă o clauză cuprinsă într-un contract de credit încheiat în monedă străină între un vânzător sau un furnizor și un consumator și care nu a făcut obiectul unei negocieri individuale, potrivit căreia creditul va fi restituit în aceeași valută?”

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la admisibilitatea întrebărilor preliminare

- 18 Banca contestă admisibilitatea întrebărilor preliminare. Astfel, instanța de trimitere nu ar avea nevoie de o interpretare a dispozițiilor Directivei 93/13 pentru a se pronunța asupra litigiului principal și, în orice caz, ar exista deja o jurisprudență în materie, interpretarea normelor de drept în cauză fiind în prezent clară. În plus, prin modul de formulare a întrebărilor s-ar tinde, de fapt, la obținerea unei soluții individuale, în vederea soluționării concrete a cauzei principale.
- 19 În această privință, trebuie amintit încă de la început că, în temeiul unei jurisprudențe constante a Curții, în cadrul procedurii prevăzute la articolul 267 TFUE, întemeiată pe o separare clară a funcțiilor între instanțele naționale și Curte, numai instanța națională este competentă să constate și să aprecieze situația de fapt din litigiul principal, precum și să interpreteze și să aplice dreptul național. De asemenea, numai instanța națională care este sesizată cu soluționarea litigiului și care trebuie să își asume răspunderea pentru hotărârea judecătorească ce urmează a fi pronunțată are competența să aprecieze, luând în considerare particularitățile cauzei, atât necesitatea, cât și relevanța întrebărilor pe care le adresează Curții. În consecință, în cazul în care întrebările adresate privesc interpretarea dreptului Uniunii, Curtea este, în principiu, obligată să se pronunțe (Hotărârea din 26 ianuarie 2017, Banco Primus, C-421/14, EU:C:2017:60, punctul 29 și jurisprudența citată).
- 20 Astfel, în cadrul instrumentului de cooperare între Curte și instanțele naționale pe care îl constituie procedura instituită prin articolul 267 TFUE, întrebările privind dreptul Uniunii beneficiază de o prezumție de relevanță. Curtea nu poate refuza să se pronunțe asupra unei întrebări preliminare adresate de o instanță națională, în sensul articolului 267 TFUE, decât atunci când, în special, cerințele privind conținutul cererii de decizie preliminară care figurează la articolul 94 din Regulamentul de procedură nu sunt respectate sau atunci când este evident că interpretarea sau aprecierea validității unei norme de drept al Uniunii, solicitată de instanța națională, nu are nicio legătură cu realitatea sau cu obiectul litigiului principal ori atunci când problema este de natură ipotetică (Hotărârea din 28 martie 2017, Rosneft, C-72/15, EU:C:2017:236, punctul 50 și jurisprudența citată).
- 21 În speță, pe de o parte, este suficient să se amintească faptul că, chiar în prezența unei jurisprudențe a Curții care soluționează problema de drept în cauză, instanțele naționale își păstrează în întregime libertatea să sesizeze Curtea în cazul în care consideră acest lucru oportun, fără ca împrejurarea că dispozițiile a căror interpretare se solicită au fost deja interpretate de Curte să aibă drept consecință necompetența Curții de a se pronunța din nou (Hotărârea din 17 iulie 2014, Torresi, C-58/13 și C-59/13, EU:C:2014:2088, punctul 32 și jurisprudența citată).
- 22 Pe de altă parte, deși numai instanța de trimitere are competența de a se pronunța cu privire la calificarea drept clauze pretins abuzive în funcție de împrejurările proprii speței, nu este mai puțin adevărat că este de competența Curții să desprindă din dispozițiile Directivei 93/13, în speță cele ale articolului 3 alineatul (1) și ale articolului 4 alineatul (2) din aceasta, criteriile pe care instanța

națională poate sau trebuie să le aplice la examinarea unor clauze contractuale în raport cu acestea (a se vedea în acest sens Hotărârea din 21 martie 2013, RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, punctul 48, și Hotărârea din 23 aprilie 2015, Van Hove, C-96/14, EU:C:2015:262, punctul 28).

- 23 În consecință, prezenta cerere de decizie preliminară este admisibilă.

Cu privire la a treia întrebare

- 24 Prin intermediul celei de a treia întrebări, la care trebuie să se răspundă în primul rând, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că noțiunile „obiectul principal al contractului” sau „caracterul adecvat al prețului sau al remunerației, pe de o parte, față de serviciile sau de bunurile furnizate în schimbul acestora, pe de altă parte”, în sensul dispoziției menționate, includ o clauză inserată într-un contract de credit încheiat în monedă străină între un profesionist și un consumator fără să fi făcut obiectul unei negocieri individuale, precum cea în discuție în litigiul principal, potrivit căreia creditul trebuie restituit în aceeași valută.
- 25 Cu titlu introductiv, trebuie amintit că împrejurarea că, pe plan formal, o instanță națională a formulat întrebarea preliminară făcând trimitere la anumite dispoziții ale dreptului Uniunii nu împiedică Curtea să îi furnizeze acestei instanțe toate elementele de interpretare care pot fi utile pentru soluționarea cauzei cu care este sesizată, indiferent dacă respectiva instanță s-a referit sau nu s-a referit la acestea în enunțul întrebărilor sale (Hotărârea din 10 septembrie 2014, Kušionová, C-34/13, EU:C:2014:2189, punctul 71, precum și Hotărârea din 15 februarie 2017, W și V, C-499/15, EU:C:2017:118, punctul 45).
- 26 În speță, în observațiile lor scrise, guvernul român și banca au invocat posibilitatea ca clauza în discuție în litigiul principal să nu facă altceva decât să reflecte principiul nominalismului monetar consacrat la articolul 1578 din Codul civil român, astfel încât, în temeiul articolului 1 alineatul (2) din Directiva 93/13, clauza menționată nu ar intra în domeniul de aplicare al acesteia.
- 27 În această privință, trebuie amintit că articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13 instituie o excludere din domeniul de aplicare al acesteia, care vizează clauzele care reflectă actele cu putere de lege sau normele administrative obligatorii (Hotărârea din 10 septembrie 2014, Kušionová, C-34/13, EU:C:2014:2189, punctul 76, precum și, în acest sens, Hotărârea din 21 martie 2013, RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, punctul 25).
- 28 Curtea a statuat deja că această excludere presupune îndeplinirea a două condiții. Pe de o parte, clauza contractuală trebuie să reflecte un act cu putere de lege sau o normă administrativă, iar pe de altă parte, actul sau norma respectivă trebuie să fie obligatorie (Hotărârea din 10 septembrie 2014, Kušionová, C-34/13, EU:C:2014:2189, punctul 78).
- 29 Astfel, pentru a stabili dacă o clauză contractuală este exclusă din domeniul de aplicare al Directivei 93/13, revine instanței naționale sarcina să verifice dacă această clauză reflectă prevederile din dreptul național care se aplică între părțile contractante independent de alegerea lor sau pe cele care sunt de natură supletivă și, prin urmare, aplicabile *ope legis*, cu alte cuvinte în lipsa unui acord diferit între părți în această privință (a se vedea în acest sens Hotărârea din 21 martie 2013, RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, punctul 26, și Hotărârea din 10 septembrie 2014, Kušionová, C-34/13, EU:C:2014:2189, punctul 79).
- 30 În speță, după cum a subliniat avocatul general la punctul 59 din concluzii, revine instanței de trimitere sarcina de a aprecia, ținând seama de natura, de economia generală și de prevederile contractelor de împrumut în discuție, precum și de contextul juridic și factual în care se înscriu acestea din urmă,

dacă clauza în discuție în litigiul principal, potrivit căreia creditul trebuie rambursat în aceeași monedă în care a fost acordat, reflectă actele sau normele obligatorii ale dreptului național în sensul articolului 1 alineatul (2) din Directiva 93/13.

- 31 Procedând la verificările menționate necesare, instanța națională trebuie să țină seama de faptul că, având în vedere în special obiectivul directivei respective, mai precis protecția consumatorilor împotriva clauzelor abuzive inserate în contractele încheiate de profesioniști cu consumatorii, excepția instituită la articolul 1 alineatul (2) din aceeași directivă este de strictă interpretare (a se vedea în acest sens Hotărârea din 10 septembrie 2014, Kušionová, C-34/13, EU:C:2014:2189, punctul 77).
- 32 În cazul în care instanța de trimitere ar constata că clauza în discuție în litigiul principal nu este inclusă în excepția menționată, i-ar reveni atunci sarcina de a examina dacă aceasta intră sub incidența noțiunii „obiectul principal al contractului” sau în noțiunea „caracterul adecvat al prețului sau al remunerației, pe de o parte, față de serviciile sau de bunurile furnizate în schimbul acestora, pe de altă parte”, în sensul articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13.
- 33 Deși este adevărat că această examinare, după cum s-a amintit la punctul 22 din prezenta hotărâre, este de competență exclusivă a instanței de trimitere, revine totuși Curții sarcina de a deduce din dispoziția menționată criteriile aplicabile în cadrul unei astfel de examinări.
- 34 În această privință, Curtea a statuat că articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 prevede o excepție de la mecanismul de control pe fond al clauzelor abuzive astfel cum este prevăzut în cadrul sistemului de protecție a consumatorilor pus în aplicare prin această directivă și că, prin urmare, acestei dispoziții trebuie să i se dea o interpretare strictă (a se vedea în acest sens Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, punctul 42, precum și Hotărârea din 23 aprilie 2015, Van Hove, C-96/14, EU:C:2015:262, punctul 31). Totodată, termenii „obiect principal al contractului” și „caracterul adecvat al prețului sau remunerației, pe de o parte, și serviciile sau bunurile furnizate în schimbul acestora, pe de altă parte” care figurează la articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13, trebuie, în mod normal, să primească în întreaga Uniune Europeană o interpretare autonomă și uniformă, care trebuie stabilită ținând seama de contextul acestei prevederi și de obiectivul urmărit de reglementarea în cauză (Hotărârea din 26 februarie 2015, Matei, C-143/13, EU:C:2015:127, punctul 50).
- 35 În ceea ce privește categoria clauzelor contractuale care se circumscriu noțiunii „obiectul principal al contractului”, în sensul articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13, Curtea a considerat că aceste clauze trebuie înțelese ca fiind cele care stabilesc prestațiile esențiale ale acestui contract și care, ca atare, îl caracterizează (Hotărârea din 3 iunie 2010, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, C-484/08, EU:C:2010:309, punctul 34, și Hotărârea din 23 aprilie 2015, Van Hove, C-96/14, EU:C:2015:262, punctul 33).
- 36 În schimb, clauzele care au un caracter accesoriu în raport cu cele care definesc esența însăși a raportului contractual nu pot fi circumscrise noțiunii „obiectul principal al contractului”, în sensul acestei dispoziții (Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, punctul 50, și Hotărârea din 23 aprilie 2015, Van Hove, C-96/14, EU:C:2015:262, punctul 33).
- 37 În speță, mai multe elemente din dosarul pus la dispoziția Curții tind să indice că o clauză, precum cea în discuție în litigiul principal, inserată într-un contract de credit încheiat într-o monedă străină între un profesionist și un consumator fără să fi făcut obiectul unei negocieri individuale, potrivit căreia creditul trebuie rambursat în aceeași monedă, intră sub incidența noțiunii „obiectul principal al contractului”, în sensul articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13.
- 38 În această privință, trebuie să se observe că, printr-un contract de credit, împrumutătorul se angajează, în principal, să pună la dispoziția împrumutatului o anumită sumă, acesta din urmă angajându-se, la rândul său, în principal să ramburseze, în general cu dobândă, această sumă potrivit termenelor de scadență prevăzute. Principalele prestații ale unui astfel de contract se raportează, așadar, la o sumă

care trebuie definită în raport cu moneda de plată și de rambursare stipulată. În consecință, după cum a arătat avocatul general la punctul 46 și următoarele din concluzii, faptul că un credit trebuie să fie rambursat într-o anumită monedă nu privește, în principiu, o modalitate accesorie de plată, ci natura însăși a obligației debitorului, constituind astfel un element esențial al unui contract de împrumut.

- 39 Este adevărat că la punctul 59 din Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), Curtea a statuat că termenii „obiectul principal al contractului” nu acoperă o clauză, inserată într-un contract de împrumut încheiat în monedă străină între un profesionist și un consumator și care nu a făcut obiectul unei negocieri individuale, în temeiul căreia, pentru calcularea ratelor împrumutului, se aplică cursul de schimb la vânzare al acestei valute numai în cazul în care se constată, ceea ce revine în sarcina instanței naționale să verifice, că respectiva clauză stabilește o prestație esențială a acestui contract care, ca atare, îl caracterizează.
- 40 Cu toate acestea, după cum a amintit de altfel instanța de trimitere, în timp ce, în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), împrumuturile, deși încheiate în monedă străină, trebuiau să fie rambursate în moneda națională în funcție de cursul de schimb la vânzare al monedei străine practicat de instituția bancară, în cauza principală, împrumuturile trebuie rambursate în aceeași monedă străină în care au fost acordate. Or, astfel cum a arătat avocatul general la punctul 51 din concluzii, contractele de credit indexate în funcție de monede străine nu pot fi asimilate contractelor de credit în monede străine, precum cele în discuție în litigiul principal.
- 41 Având în vedere ansamblul acestor considerații, trebuie să se răspundă la a treia întrebare că articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că noțiunea „obiectul principal al contractului”, în sensul acestei dispoziții, include o clauză contractuală, precum cea în discuție în litigiul principal, inserată într-un contract de împrumut încheiat în monedă străină, care nu a făcut obiectul unei negocieri individuale și potrivit căreia împrumutul trebuie restituit în aceeași monedă străină în care a fost contractat, având în vedere că această clauză stabilește o prestație esențială care caracterizează acest contract. În consecință, această clauză nu poate fi considerată ca fiind abuzivă, în măsura în care este exprimată în mod clar și inteligibil.

Cu privire la a doua întrebare

- 42 Prin intermediul celei de a doua întrebări, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că cerința potrivit căreia o clauză contractuală trebuie exprimată în mod clar și inteligibil implică faptul că clauza unui contract de credit, în temeiul căreia creditul trebuie restituit în aceeași monedă străină în care a fost contractat, trebuie să prevadă doar motivele care au stat la baza includerii acestei clauze în contract și mecanismul său de punere în aplicare sau dacă trebuie să menționeze și toate consecințele sale posibile în funcție de care prețul plătit de consumator poate varia, cum ar fi riscul de curs valutar, și dacă, din perspectiva directivei menționate, obligația instituției bancare de informare a împrumutatului la momentul acordării creditului vizează exclusiv condițiile de creditare, respectiv dobânzile, comisioanele, garanțiile puse în sarcina împrumutatului, posibilitatea aprecierii sau a deprecierei unei monede străine neputând fi inclusă în această obligație.
- 43 Cu titlu introductiv, trebuie amintit că Curtea a statuat deja că cerința unei redactări clare și inteligibile se aplică chiar și în cazul în care o clauză intră sub incidența noțiunii „obiectul principal al contractului” sau a noțiunii „caracterul adecvat al prețului sau al remunerației, pe de o parte, față de serviciile sau de bunurile furnizate în schimbul acestora, pe de altă parte”, în sensul articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 (a se vedea în acest sens Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, punctul 68). Astfel, clauzele vizate în această dispoziție sunt exceptate totuși de la aprecierea caracterului lor abuziv numai în măsura în care instanța națională

competentă consideră, în urma unei analize de la caz la caz, că acestea au fost redactate de profesionist în mod clar și inteligibil (Hotărârea din 3 iunie 2010, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, C-484/08, EU:C:2010:309, punctul 32).

- 44 În ceea ce privește cerința privind transparența clauzelor contractuale, astfel cum rezultă aceasta din articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13, Curtea a subliniat că această cerință, amintită și la articolul 5 din această directivă, nu poate fi redusă numai la caracterul inteligibil al acestora pe plan formal și gramatical, ci că, dimpotrivă, întrucât sistemul de protecție pus în aplicare de directiva menționată se întemeiază pe ideea că, în ceea ce privește, printre altele, nivelul de informare, consumatorul se află într-o situație de inferioritate față de profesionist, această cerință privind redactarea clară și inteligibilă a clauzelor contractuale și, prin urmare, privind transparența, impusă de aceeași directivă, trebuie înțeleasă în mod extensiv (a se vedea în acest sens Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, punctele 71 și 72, precum și Hotărârea din 9 iulie 2015, Bucura, C-348/14, nepublicată, EU:C:2015:447, punctul 52).
- 45 Prin urmare, cerința potrivit căreia o clauză contractuală trebuie redactată în mod clar și inteligibil trebuie înțeleasă ca impunând și ca contractul să expună în mod transparent funcționarea concretă a mecanismului la care se referă clauza respectivă, precum și, dacă este cazul, relația dintre acest mecanism și cel prevăzut prin alte clauze, astfel încât acest consumator să fie în măsură să evalueze, pe baza unor criterii precise și inteligibile, consecințele economice care rezultă din aceasta în ceea ce îl privește (Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, punctul 75, precum și Hotărârea din 23 aprilie 2015, Van Hove, C-96/14, EU:C:2015:262, punctul 50).
- 46 Această chestiune trebuie examinată de instanța de trimitere având în vedere ansamblul elementelor de fapt pertinente, printre care se numără publicitatea și informațiile furnizate de împrumutător în cadrul negocierii unui contract de împrumut (a se vedea în acest sens Hotărârea din 26 februarie 2015, Matei, C-143/13, EU:C:2015:127, punctul 75).
- 47 Mai precis, revine instanței naționale, atunci când ține seama de toate circumstanțele care însoțesc încheierea contractului, obligația să verifice că, în cauza respectivă, au fost comunicate consumatorului toate elementele care pot avea un efect asupra întinderii obligației sale și care îi permit acestuia să evalueze, printre altele, costul total al împrumutului său. Joacă un rol decisiv în această apreciere, pe de o parte, aspectul dacă clauzele sunt redactate în mod clar și inteligibil astfel încât să îi permită unui consumator mediu, și anume un consumator normal informat și suficient de atent și de avizat, să evalueze un astfel de cost și, pe de altă parte, împrejurarea legată de lipsa menționării în contractul de credit a informațiilor considerate, având în vedere natura bunurilor sau a serviciilor pentru care s-a încheiat contractul, drept esențiale (a se vedea în acest sens Hotărârea din 9 iulie 2015, Bucura, C-348/14, nepublicată, EU:C:2015:447, punctul 66).
- 48 În final, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, pentru un consumator, informarea, înaintea încheierii unui contract, cu privire la condițiile contractuale și la consecințele respectivei încheieri este de o importanță fundamentală. Acesta decide, în special pe baza respectivei informări, dacă dorește să se oblige potrivit condițiilor redactate în prealabil de către profesionist (Hotărârea din 21 martie 2013, RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, punctul 44, precum și Hotărârea din 21 decembrie 2016, Gutiérrez Naranjo și alții, C-154/15, C-307/15 și C-308/15, EU:C:2016:980, punctul 50).
- 49 În speță, în ceea ce privește împrumuturile în monedă străină, precum cele în discuție în litigiul principal, trebuie să se sublinieze, astfel cum a amintit Comitetul european pentru risc sistemic în recomandarea sa CERS/2011/1 din 21 septembrie 2011 privind acordarea de împrumuturi în monedă străină (JO 2011, C 342, p. 1), că instituțiile financiare trebuie să furnizeze împrumutaților informații suficiente pentru a le permite să adopte decizii prudente și în cunoștință de cauză, acestea trebuind să includă cel puțin impactul pe care o depreciere severă a mijloacelor legale de plată ale statului membru

în care își au domiciliul sau sediul împrumutării și majorarea ratelor dobânzilor la împrumuturile în monedă străină îl au asupra ratelor împrumutului (Recomandarea A – Conștientizarea riscurilor de către împrumutați, punctul 1).

- 50 Astfel, după cum a arătat avocatul general la punctele 66 și 67 din concluzii, pe de o parte, împrumutatul trebuie să fie clar informat cu privire la faptul că, prin încheierea unui contract de împrumut într-o monedă străină, se expune unui risc de schimb valutar pe care îi va fi, eventual, dificil din punct de vedere economic să și-l asume în cazul devalorizării monedei în care își primește veniturile. Pe de altă parte, profesionistul, în speță instituția bancară, trebuie să prezinte posibilele variații ale cursurilor de schimb valutar și riscurile inerente contractării unui împrumut în monedă străină, în special în ipoteza în care consumatorul împrumutat nu își primește veniturile în respectiva monedă. În consecință, revine instanței naționale obligația de a verifica faptul că profesionistul a comunicat consumatorilor respectivi orice informație pertinentă care să le permită să evalueze consecințele economice ale unei clauze, precum cea în discuție în litigiul principal, asupra obligațiilor lor financiare.
- 51 Având în vedere cele ce precedă, trebuie să se răspundă la a doua întrebare că articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că cerința potrivit căreia o clauză contractuală trebuie exprimată în mod clar și inteligibil presupune că, în cazul contractelor de credit, instituțiile financiare trebuie să furnizeze împrumutaților informații suficiente pentru a le permite să adopte decizii prudente și în cunoștință de cauză. În această privință, această cerință presupune ca o clauză potrivit căreia împrumutul trebuie restituit în aceeași monedă străină în care a fost contractat să fie înțeleasă de consumator atât pe plan formal și gramatical, cât și în ceea ce privește efectele concrete ale acesteia, în sensul ca un consumator mediu, normal informat și suficient de atent și de avizat să poată nu numai să cunoască posibilitatea aprecierii sau a deprecierei monedei străine în care a fost contractat împrumutul, ci și să evalueze consecințele economice, potențial semnificative, ale unei astfel de clauze asupra obligațiilor sale financiare. Este de competența instanței naționale să efectueze verificările necesare în această privință.

Cu privire la prima întrebare

- 52 Prin intermediul primei întrebări, la care trebuie să se răspundă în ultimul rând, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă dezechilibrul semnificativ pe care o clauză abuzivă îl provoacă între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract, în sensul articolului 3 alineatul (1) din Directiva 93/13, trebuie analizat numai la momentul încheierii contractului.
- 53 În această privință, Curtea a statuat deja că, pentru a aprecia caracterul abuziv al unei clauze contractuale, instanța națională trebuie să ia în considerare, astfel cum menționează articolul 4 din Directiva 93/13, natura bunurilor sau a serviciilor pentru care s-a încheiat contractul și raportându-se, „în momentul încheierii contractului”, la toate circumstanțele care însoțesc încheierea contractului (a se vedea în acest sens Hotărârea din 9 iulie 2015, Bucura, C-348/14, nepublicată, EU:C:2015:447, punctul 48 și jurisprudența citată).
- 54 Reiese, astfel cum a arătat avocatul general la punctele 78, 80 și 82 din concluzii, că aprecierea caracterului abuziv al unei clauze contractuale trebuie efectuată în raport cu momentul încheierii contractului respectiv, ținând seama de ansamblul împrejurărilor de care profesionistul putea avea cunoștință la momentul respectiv și care erau de natură să influențeze executarea ulterioară a contractului respectiv, o clauză contractuală putând implica un dezechilibru între părți care nu se manifestă decât în cursul executării contractului.

- 55 În speță, din decizia de trimitere reiese că clauza în discuție în litigiul principal, inserată în contractele de împrumut încheiate în monedă străină, stipulează că ratele lunare de rambursare a împrumutului trebuie efectuate în aceeași monedă străină. O astfel de clauză plasează astfel riscul de schimb valutar în sarcina consumatorului, în caz de devalorizare a monedei naționale în raport cu această monedă străină.
- 56 În această privință, revine instanței de trimitere sarcina să evalueze, având în vedere ansamblul circumstanțelor din cauza principală și ținând seama în special de expertiza și de cunoștințele profesionistului, în speță ale băncii, în ceea ce privește posibilele variații ale cursurilor de schimb valutar și riscurile inerente contractării unui împrumut în monedă străină, în primul rând, posibila nerespectare a cerinței de bună-credință și, în al doilea rând, existența unui eventual dezechilibru semnificativ, în sensul articolului 3 alineatul (1) din Directiva 93/13.
- 57 Astfel, pentru a afla dacă o clauză precum cea în discuție în litigiul principal provoacă, în contradicție cu cerința de bună-credință, un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract, în detrimentul consumatorului, instanța națională trebuie să verifice dacă profesionistul, acționând în mod corect și echitabil față de consumator, se putea aștepta în mod rezonabil ca acesta din urmă să accepte o asemenea clauză în urma unei negocieri individuale (a se vedea în acest sens Hotărârea din 14 martie 2013, Aziz, C-415/11, EU:C:2013:164, punctele 68 și 69).
- 58 Având în vedere cele ce precedă, trebuie să se răspundă la prima întrebare că articolul 3 alineatul (1) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că aprecierea caracterului abuziv al unei clauze contractuale trebuie efectuată în raport cu momentul încheierii contractului respectiv, ținând seama de ansamblul împrejurărilor de care profesionistul putea avea cunoștință la momentul respectiv și care erau de natură să influențeze executarea ulterioară a contractului respectiv. Revine instanței de trimitere sarcina să evalueze, având în vedere ansamblul circumstanțelor din cauza principală și ținând seama în special de expertiza și de cunoștințele profesionistului, în speță ale băncii, în ceea ce privește posibilele variații ale cursurilor de schimb valutar și riscurile inerente contractării unui împrumut în monedă străină, existența unui eventual dezechilibru, în sensul dispoziției menționate.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 59 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a doua) declară:

- 1) **Articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii trebuie interpretat în sensul că noțiunea „obiectul principal al contractului”, în sensul acestei dispoziții, include o clauză contractuală, precum cea în discuție în litigiul principal, inserată într-un contract de împrumut încheiat în monedă străină, care nu a făcut obiectul unei negocieri individuale și potrivit căreia împrumutul trebuie restituit în aceeași monedă străină în care a fost contractat, având în vedere că această clauză stabilește o prestație esențială care caracterizează acest contract. În consecință, această clauză nu poate fi considerată ca fiind abuzivă, în măsura în care este exprimată în mod clar și inteligibil.**
- 2) **Articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că cerința potrivit căreia o clauză contractuală trebuie exprimată în mod clar și inteligibil presupune că, în cazul contractelor de credit, instituțiile financiare trebuie să furnizeze împrumutaților informații suficiente pentru a le permite să adopte decizii prudente și în cunoștință de**

cauză. În această privință, această cerință presupune ca o clauză potrivit căreia împrumutul trebuie restituit în aceeași monedă străină în care a fost contractat să fie înțeleasă de consumator atât pe plan formal și gramatical, cât și în ceea ce privește efectele concrete ale acesteia, în sensul ca un consumator mediu, normal informat și suficient de atent și de avizat să poată nu numai să cunoască posibilitatea aprecierii sau a deprecierei monedei străine în care a fost contractat împrumutul, ci și să evalueze consecințele economice, potențial semnificative, ale unei astfel de clauze asupra obligațiilor sale financiare. Este de competența instanței naționale să efectueze verificările necesare în această privință.

- 3) Articolul 3 alineatul (1) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că aprecierea caracterului abuziv al unei clauze contractuale trebuie efectuată în raport cu momentul încheierii contractului respectiv, ținând seama de ansamblul împrejurărilor de care profesionistul putea avea cunoștință la momentul respectiv și care erau de natură să influențeze executarea ulterioară a contractului respectiv. Revine instanței de trimitere sarcina să evalueze, având în vedere ansamblul circumstanțelor din cauza principală și ținând seama în special de expertiza și de cunoștințele profesionistului, în speță ale băncii, în ceea ce privește posibilele variații ale cursurilor de schimb valutar și riscurile inerente contractării unui împrumut în monedă străină, existența unui eventual dezechilibru, în sensul dispoziției menționate.

Ileșič

Prechal

Rosas

Toader

Jarašiūnas

Pronunțată astfel în ședință publică la Luxemburg, la 20 septembrie 2017.

Grefierul
A. Calot Escobar

Președintele Camerei a doua
M. Ileșič